

POUK KNJIŽEVNOSTI ZA ČLOVEČNOST, DIALOG IN STIK S SAMIM SEBOJ V ŽIVEM PROSTORU

Slovenska akademija znanosti in umetnosti je na pobudo dr. Milene Mileve Blažić in v organizaciji akademika dr. Janka Kosa 19. in 20. aprila gostila dobro obiskano posvetovanje **O književnem pouku v osnovnih in srednjih šolah**, na katerem so poleg omenjenega sodelovali akademiki dr. Marija Stanonik, dr. Kajetan Gantar in dr. Boris Paternu ter ugledne predavateljice in predavatelji s področij, ki se dotikajo mladinske književnosti in poučevanja književnosti, posveta pa se je udeležilo tudi veliko učiteljic in učiteljev slovenščine. Prednostne naloge pouka književnosti se kažejo v odstiranju medvrstičnih pomenov, spodbujanju človečnosti, etične senzibilnosti, dialoga z *Drugim*, predvsem pa v vzpostavitvi otrokovega stika s seboj, z otipljivo knjigo in živim prostorom. Pomanjkljivost učnega načrta je predvsem v neuravnoteženosti klasičnih in sodobnih besedil, enakopravnejši zastopanosti ženskih ustvarjalk, večina udeležencev posveta je opozorila tudi na primanjkljaj antičnih, bibličnih in slovstvenofolklornih besedil.

Janko Kos je na podlagi pregleda gradiva za pouk književnosti ugotovil, da sistematičnega učbenika za pouk književnosti ni, pač pa so berila, v katerih so besedila razporejena nekronološko po vsebinskih sklopih. V zvezi z izborom besedil mladinske književnosti se je spraševal, če je v izboru dovolj slovenske klasike, od Levstika in Župančiča do danes, in klasike svetovne literature, kako je z vzgojno funkcijo mladinske književnosti – zdi se mu, da gre pri izboru predvsem za izpostavljanje socialno-moralnih vrednot pred izobraževalno funkcijo. Velik problem vidi v pomanjkanju nacionalnovzgojnih besedil, kar razlaga z dejstvom, da je literarna zgodovina umaknjena iz osnovnošolskega pouka. Predlaga, da se na koncu devetletke pouk spremeni iz mladinskoknjiževnega v literarnozgodovinskega z besedili slovenskih avtorjev in zanimivimi odlomki iz njihove biografike (Cankar, Trubar). Kos pogreša vsebine s področja ljudskega slovstva, antike in svetega pisma. Iz zadnjega predlaga izbor, ki ne zahteva teoloških dilem, kot sta npr. zgodbi *David in Goljat* in *Prilika o izgubljenem sinu*, torej zgodbe socialno-moralnih vsebin. Osnovnošolec bi moral na prehodu v srednjo šolo poznati kolikor toliko Sveto pismo, Homerja, Sofoklesa in Danteja, Goetheja, Cervantesa, Moliera, Shakespearea in Puškina. Kos je predlagal tudi boljši izbor Cankarjevih besedil, npr. *Skodelico kave*, roman *Na klancu* in ciklus *Moje življenje*. **Boža Krakar Vogel** se je strinjala s Kosom, da bi bilo potrebno učence zadnje triletke seznaniti s temeljnimi mejniki oziroma imeni iz slovenske literarne zgodovine, učiteljica **Olga Košorok** pa je

potrdila, da predvsem v zadnjem razredu ta pregled in zgodovinski okvir že zdaj podaja učitelj sam.

Milena Mileva Blažič je predstavila mladinsko književnost v posameznih triadah osnovne šole in rezultate analize razmerij med slovensko in neslovensko književnostjo. Najprej je povedala, da bi bilo potrebno slovenski kanon redefinirati. Izhajala je iz *Učnega načrta* (UN) za slovenščino iz 2011 za javne šole, pri čemer je najprej opozorila na stvarne napake in neustreznosti, kot je na primer Anderse-
nova *Snežna kraljica* za 4. razred, zelo preprosto besedilo, in *Mamka Bršljanka* za 5. razred, slednja je predlagana že v vrtcu in v 1. razredu; brez literarnozgodovinske umestitve se pojavi npr. naslov *Pesem nosačev žita*, tudi *Stvarjenje sveta*, *Tisoč in ena noč* – ne piše, da gre za zbirko arabskih pravljic itn. Nenavadno je, kot je povedala predavateljica, da so nekateri člani predmetne komisije za slovenščino tudi avtorji posodobljenega učnega načrta in recenzenti. Opozorila je na slabo zastopanost avtoric v UN, na nesorazmerje med slovenskimi in neslovenskimi avtorji, premalo besedil iz antike in ljudskega slovstva. Pri primerjavi učnih načrtov iz let 1984, 1998 in 2011 je predavateljica ugotovila, da je polovica obveznih/predlaganih avtorjev ali besedil identičnih, zato domneva, da je šlo za inercijo in ne premislek. Vloga antične književnosti se bi morala povečati po vertikalni (od druge skupine v vrtcu, do osnovne in srednje šole), primerjalna metoda bi bila lahko bolj zastopana za branje različnih besedil, npr. besedil o Alici Lewisa Carrolla in Evalda Fliserja. Blažičeva je poudarila, da bi morali uravnovežiti razmerje poezija – proza – dramatika, vključiti pa tudi film.

Igor Saksida je predstavil prednosti komunikacijskega načrtovanja pouka književnosti pred tradicionalnim. Komunikacijski načrt ne vsiljuje obveznih besedil, pač pa so besedila zgolj predlogi, ki jih učitelj po svoji presoji izbira, pri čemer je pouk osredinjen na učenca. O izboljšanih UN je Saksida razmišljal v kontekstu npr. ameriškega zgleda, ki učiteljem prepušča izbor za branje, in je predlagal, da bi tudi za maturitetni esej izbrali samo avtorje, ne pa njihovih del. Vloga učitelja se je pri prehodu na komunikacijski model zelo spremenila, saj mora zdaj učencu pomagati, da ta soustvarja literarno stvarnost, spodbuditi njegovo kritičnost, presoditi relevantnost besedil za učenca itd. Književno znanje je del bralne zmožnosti, ni samo sebi namen. Če je literatura priložnost za dialog, deluje izvrstno, ugotavlja Saksida. Pozitivne posledice uvedbe komunikacijskega načrtovanja so številne, so pa tudi negativne, med njimi je verjetno tudi slabše poznavanje zgodovinskega okvira literarnih besedil, ki pa ne sme biti samo sebi namen.

Na področju slovstvene folkloristike, ki se drži literature in jezika, **Marija Stanonik** vidi izredno priložnost za povezavo s terenom, živim stikom in živim jezikom. Učenec in učitelj slišita na terenu lastno narečje, s čimer bi bil mladim generacijam omogočen stik z realnim svetom, kar bo vedno bolj pomembno. Slovstvena folklorja je umetnost govornega jezika, ne le preteklosti. Za poslušanje, učenje pripovedovanja je mnogo možnosti znotraj slovstvene folklore, gre za živo besedilo, ki nastaja v folklornem dogodku. Stanonikova je omenila zgodbo o leseni skledi (za ponazoritev, kako se obnašati do staršev, ker se bodo naši otroci enako vedli do nas), ki je le ena od zelo aktualnih ljudskih zgodb. Slovstvena folklorja omogoča krepitev zavesti domoljubja. Ker se je ljudska pesem pela, je možna tudi interdisciplinarna povezava besedil z glasbo.

S primeri svojega poučevanja slovenščine na gimnaziji na Ptujju je **Kajetan Gantar** dokazal, da lahko učitelj ne glede na UN naredi pouk književnosti zanimiv.

Prepričan je, da lahko učitelj, ki je v stroki dobro podkovan in z dušo in srcem pri predmetu, v vsakem učnem načrtu najde način, da učence seznanj z znanji, ki se mu zdijo potrebna. Seveda tudi znanji o antični kulturi.

Po pregledu gradiv za književni pouk v srednji šoli **Janko Kos** ugotavlja, da je gradiv več kot za osnovno šolo, vendar pa učna podlaga iz devetletke ni najboljša, saj dijakom manjka poznavanje literarne zgodovine. Prešernova *Glosa* bi sodila v srednjo šolo, Cigler je iztočnica za razmišljanje o mladinski književnosti, Josipina Turnograjska je iztočnica za razmišljanje, kaj so ženske pomenile v literaturi 19. stoletja, v UN manjka Lili Novy, obravnavati bi morali Cankarjeva problemska besedila (npr. *Gospa Judit*, *Večni Lenart*) kot tudi druga zahtevna psihološko-filozofska besedila. Evropske književnosti je, po besedah Kosa, preveč, slovanskih premalo.

Mojca Poznanovič Jezeršek je predstavila pouk književnosti in maturo v evropskih srednjih šolah, kjer je slovenščina učni predmet, ne pa tudi učni jezik, zaradi česar je pouk književnosti še toliko pomembnejši. Učenci v evropski srednji šoli imajo omogočen individualni pristop, ker je v razredih zelo malo učencev. Nova ocenjevalna lestvica je v razponu od 1–10, ugotovitve in spoznanja so pozitivna in bi se jih dalo prenesti v slovenski prostor.

Modele književnega pouka v slovenskem šolskem sistemu v zadnjih treh desetletjih je kot pregled po vertikali predstavila **Boža Krakar Vogel**. Velika sprememba s preveč faktografije in premalo branja na povečevanje kandidatove sposobnosti branja in interpretacije prebranih besedil je bila uvedba eksterne mature l. 1995. Temu je sledila šolska reforma, ki je prinesla esej, komunikacijski pouk za jezik in literaturo. Zaradi dejavnega pouka se je zmanjšalo število vsebin, vpeljana je bila izbirnost besedil, recepcijska paradigma. Ko so se pokazale pomanjkljivosti praktičnega pristopa, je bila leta 2008 izvedena manjša reforma. Boža Krakar Vogel vidi napredek v sporazumevalni zmožnosti, vendar pa je šibko kontekstno znanje učencev, zapostavljeno je razvijanje vrednot in kažejo se zelo slabi bralni interesi. Pouk se je približal načelom sistemske didaktike: tekst v kontekstu bralca, dobe, avtorja in drugih dejavnikov. Opozorila je na velik problem »branja med vrsticami«; dijaki niso pozorni na besedne zveze, figure, imajo zelo šibko literarno in kulturno razgledanost, slab odnos do literature. Daljša besedila so za dijake problem, saj nimajo dovolj zbranosti, zato je pomembno, da vztrajamo pri branju daljših tiskanih besedil, torej da beremo vsaj takrat, ko smo skupaj z dijaki. Učitelj **Klemen Lah** je dodal, da je treba dijakom pomagati, da razmejijo resnični svet od virtualnega sveta, dodatna digitalizacija v šoli bi bila kontraproduktivna. Papirnati svet je dragocen, saj digitalizacija, če je ponujena prezgodaj, zavira razvoj določenih sposobnosti, preko motorike pa se razvijajo tudi možgani. Digitalizacija ima za pouk slovenščine več slabih kot dobrih lastnosti. Literaturo je potrebno doživeti; učitelj pomaga učencem vzpostaviti estetski užitek in najti stik s samim sabo v resničnem svetu.

Darinka Ambrož je nadaljevala z mislijo izredne vloge pouka književnosti v gimnazijskem programu, ki se je premalo zavedamo. Ponovila je ugotovitve, da zmožnost literarnega branja strmo pada, dijaki berejo predvsem angleško, skritih pomenov besedil ne razumejo. Veliko je besed o prenovi šolstva, pozablja pa se na temeljno nalogo izobraževanja: bistven je prenos kulturnih in izobraževalnih dosežkov človeštva na mlade, ki jim moramo pomagati uresničiti svojo človeškost in sočutje. Pouk literature ima pri tem posebno vlogo. Naši tako zelo digitalizirani in tako zelo informirani otroci nič več ne vedo o zgodovini človeštva. Otroci izgubljajo

besedni zaklad, ne razumejo npr. besede krepostna (razumejo jo v pomenu debela). Nekaterne besede izginjajo, rojevajo se nove, vendar pa skupaj z besedami izginja tudi tisto, kar te besede označujejo. Pojavljajo se besede, kot je »Snapchat«, ki življenje spreminjajo v permanentni resničnostni šov. Pouk literature pa odstira skriti svet simbolov, metafor in jezika. Da lahko človeka lahko nagovori, mora ta imeti tudi potrpljenje, domišljijo in intuicijo. Brez domišljije ni velikih dosežkov. V kontekstu digitaliziranega gradiva Ambroževa pove, da nove tehnologije sicer lahko učitelju ponudijo neskončne možnosti, še več pa je pasti pri uporabi gradiv za branje. Zgodovinski princip je izredno pomemben in tudi ni dobro, da sta UN za jezik in književnost tako strogo ločena, je strnila Ambroževa. **Klemen Lah** je dodal, da je ključna vloga književnosti razvijanje človečnosti, ekonomske pojme, kot so »človeški viri« in »trg dela« za »brezskrbno prihodnost«, pa je potrebno iz pouka književnosti izločiti.

Upokojeni profesor s Škofijske klasične gimnazije v Ljubljani **Jože Kurinčič** je predstavil rezultate evalvacije pouka književnosti, ki so ga profesorji sestavili za interno rabo. Njegove izkušnje s poučevanjem književnosti so utrdile njegovo prepričanje, da pouk maternega jezika s svojo umetniško besedo odločilno oblikuje človekov pogled na svet, zato je izrednega pomena. To zavedanje so izkoristili totalitarni sistemi, ki so globoko zaznamovali vsebine humanističnih predmetov, tudi s tem, da so bila besedila s krščansko tematiko izločena iz UN. Evalvacija je med drugim pokazala, da se po letu 1991 vsebine besedil niso bistveno spremenile. Premajhen poudarek je na miselni, filozofski interpretaciji literarnih besedil, prevelik pa na štetju verzov in iskanju literarnozgodovinskih oz. stilnih značilnosti besedil, na podlagi katerih jih potem razvrščamo. Kurinčič je povedal, da mladega človeka bolj zanimajo družbeno etična vprašanja, velikokrat se jim pretirano estetska besedila zdijo preveč hermetična. Pouk književnosti bi moral dijake vzgajati v strpnosti in duhovni širini, estetska komponenta ne bi smela biti glavna presoja pri izboru besedil. Kurinčič pogrša zamejske in izseljenske avtorje in ugotavlja, da so socialne in liberalne teme (Prežih, Seliškar) izrinile avtorje, ki ostajajo v ozadju kljub nesporni kakovosti (Finžgar, Majcen, Rebula).

Blanka Erhartič je predstavila didaktične pristope za branje in učenje književnosti v učbenikih *Književnost skozi čas*, pri čemer je izpostavila motivacijo za branje ter komunikacijski pristop, ki postavlja v središče dijaka.

Alenka Koron je v preglednem predavanju o književnosti na maturi med leti 1995 in 2018 raziskovala predvsem pripovedništvo, znotraj katerega so komisije iskale ravnovesje med klasičnimi in sodobnimi besedili, kanonskimi in nekanonskimi, kar jim je še posebej uspelo pri romanih, manj pa pri novelističnih besedilih. Med drugim je opozorila na slabo zastopanost avtoric, še posebej slovenskih, in na evropocentričnost izbora. Predlagala je izbor svežih besedil, ki niso vključena v UN, pri čemer je ne moti, da se izbor maturitetnih besedil večkrat ponovi.

Tomo Virk se je dotaknil širokega področja etike in moralne vzgoje preko literature, pri čemer je opozoril na spolzka tla pod t. i. družbeno sprejemljivimi oz. družbeno zaželenimi vrednotami. Ljubezen pomeni staremu Grku nekaj drugega kot Američanu 21. stoletja, sočutje je sicer vrednota, ki pa jo v odnosu do tujca ali sovražnika hitro spoznamo za nevrednoto. Vsako literarno besedilo ima tudi etično razsežnost, ne daje pa enoznačnih odgovorov, je neskončna zakladnica etičnih situacij, moralnih sentenc in nazorov, včasih prav napotkov, ki jih ne moremo sprejemati neposredno, naivno. Etični potencial literature je v razvijanju lastne etične

zavesti, hkrati je pa to imanentni prostor izkušanja Drugosti, razvija ustvarjalno domišljijo, zmožnost empatije, vživljanje v drugega – lastnosti, ki sestavljajo jedro etične senzibilnosti.

Eva Premk Bogataj